

kring loppen ger en förståelse för "Gunder Hägg-febern" bortom de rent sportsliga prestationerna. Lundberg tar vidare fasta på Häggs löpteknik och hur samtida röster menade att han i sina bästa stunder "flög fram" med en sällan skådad lätthet i steget. Löptekniken sades ha formats längs de jämtländska stigarna och över Vålådalens fjällvidder med estetisk fulländning som resultat. Här kunde det funnits utrymme att ytterligare fördjupa sig i mystiken runt Hägg och diskutera denna i termer av exempelvis svenskhet och maskulinitet. På vilka sätt personifierade Hägg svenskheten genom sin löpning? I sin avhandling beskriver Helena Tolvhed hur svenska manliga skidåkare i dagspressens ögon krigade, kämpade och forcerade sig fram för att segra och förtjäna nationens kärlek under åren 1948–1972. Där konstituerades svenskheten av just krigarviljan. När Gunder Hägg vann samma nations kärlek några år tidigare gjorde han det i stället med elegans och obryddhet, till synes utan större ansträngning, medan hans konkurrenter kämpade och slet i bakgrunden.

*Malmö universitet*

JOHN BERG

Mirja Arnshav, *De små båtarna och den stora flykten: Arkeologi i spåren av andra världskrigets baltiska flyktbåtar* (Lund: Nordic Academic Press 2020). 224 s.

Boken *De små båtarna och den stora flykten* är Marja Arnshavs doktorsavhandling i arkeologi vilken hon lade fram vid Stockholms universitet i november 2020. Avhandlingen utgör ett värdefullt bidrag till kunskapen och förståelsen av den flykt som drygt 30 000 människor genomförde över Östersjön från de ockuperade baltiska staterna under andra världskriget. Den historiska forskningen har tidigare belyst en rad aspekter av denna flykt och man skulle lätt kunna förledas att tro att en arkeologisk forskningsansats inte har någonting att tillföra i sammanhanget, men det är i själva verket precis tvärtom.

I avhandlingen arbetar Arnshav (även om hon inte explicit uttalar det) inom ramarna för ett arkeologiskt forskningsfält som under de senaste decennierna vuxit fram under den generella benämningen samtidsarkeologi. Då detta forskningsfält fortfarande är förhållandevis ungt är de teoretiska och metodologiska ramverken ännu flexibla och Arnshavs arbete är därför intressant både med avseende på frågeställningar och bearbetat material. Trots samtidsarkeologins relativa ungdom och flexibla natur går det dock att finna vissa gemensamma drag, bland annat, att arkeologiska teorier och

metoder appliceras på materiella lämningar från det närliggande förflutna, att anslaget till sin natur är mångvetenskapligt då arkeologiska, historiska och etnologiska/antropologiska teorier, metoder och källmaterial används, samt att anslaget i många fall inkluderar en samverkan med det lokala historieintresset och engagemanget för de materiella lämningar som studeras.

I Arnshavs fall närmar hon sig de materiella uttrycken för flykten från Baltikum över Östersjön i form av de mindre båtar som användes av de flyende under andra världskriget. Dessa flyktbåtar utgör en form av kulturhistoriska lämningar som inte tidigare tilldragit sig forskningens intresse och den presenterade genomgången är den första i sitt slag. Med hjälp av båtarnas materiella vittnesbörd, berättelser, minnen och arkivuppgifter undersöker Arnshav de båtar som fortfarande finns kvar i Sverige. Detta med avseende på i vilka sammanhang de återfinns, deras fysiska tillstånd, och vad de betyder för minnet av flykten hos de som deltog och hos deras efterkommande släktingar. Avhandlingen består av tolv kapitel, och vid sidan av de inledande och avslutande kapitlen ligger tyngdpunkten på de åtta empiriska kapitlen där flyktbåtarna (35 stycken) presenteras. Här får läsaren, inte minst med hjälp av ett högkvalitativt och tankeväckande fotomaterial, stifta bekantskap med ett antal av dessa båtar och deras livsberättelser från flykten fram till idag. Vissa av dem återfinns som övergivna söndertrasade vrak längs de svenska östersjöstränderna, andra är upplagda i båthus och uthus eller förutttnar långsamt i skogsdungar, några är renoverade av träbåtsentusiaster och ett mindre antal återfinns i nationella museisamlingar och utställningar. Båtarna har således levt högst skiftande liv och befunnit sig i de mest olikartade brukningskontexter efter det att de användes som flyktbåtar, men de har samtidigt vissa gemensamma nämnare. Detta då de är av fortsatt stor betydelse för identitetsskapande och bevarandet av minnet av flykten i olika sammanhang, både inom ramarna för familjeberättelser och nationell baltisk historieskrivning, som i lokalhistoriska sammanhang. Detta samtidigt som de tillför konkreta underifrån-dimensioner till den storskalig berättelsen, där människor förvandlas från flyktingstatistik till medmänniskor som delar vår ångest och våra drömmar, och där historien som en konsekvens blir levandegjord genom spåren av flyktens och andra världskrigets fysiska verklighet. Det går naturligtvis att invända att dessa dimensioner skulle kunnat fångas in genom enbart arkivuppgifter och intervjuer, men detta är inte hela sanningen. Genom att göra flyktbåtarna och deras materialitet till centrum i studien skapar Arnshav förutsättningarna för att minnen och berättelser aktiveras och att människor träder fram. Tingen, materialiteten, i det här fallet båtarna, blir således det medium som bidrar till att aktivera annorlunda, nya, kompletterande och utmanande narrativ.

Arnshavs arkeologiska studie tillför en viktig dokumentationsaspekt rö-

rande dessa båtar som kulturarv och hon lyckas med dem i centrum också skriva en värdefull arkeologisk berättelse om flykten och dess efterspel. Studien är därför ett viktigt bidrag till den maritima och kulturarvsvetenskapliga forskningen om migration, minnen och materiell kultur, och till det (samtids)arkeologiska forskningsfältet då hon tydligt visar att materiella lämningar i samverkan med andra källmaterial förmår fånga upp småskaliga och mänskliga berättelser om historiska händelser och förlopp.

Avhandlingen är därför av stort värde för den arkeologiska, historiska och kulturarvsintresserade fackkretsen, men den har samtidigt ett stort läsvärde även utanför densamma då den behandlar frågor av generell kulturhistorisk betydelse. Den utgör en angelägen studie som berikar vår förståelse av andra världskriget och människors flykt från Baltikum under denna period. Detta samtidigt som den indirekt påminner och medvetandegör oss om de flyktingkatastrofer som för närvarande pågår i vår samtid, och då den lär oss något om spänningsfältet mellan den bisarra drömmen om nationell enhetskultur och den ständigt pågående mänskliga mobiliteten.

*Göteborgs universitet*

HÅKAN KARLSSON

Tomislav Dulić (red.), *Memories in Conflict: Historical Trauma, Collective Memory and Justice Since 1989* (Uppsala: Historiska institutionen vid Uppsala universitet 2020). 126 s.

*High Noon* (*Sheriffen* i svensk översättning) är namnet på en amerikansk film från år 1952. Huvudperson är, som framgår av titeln, en sheriff (spelad av Gary Cooper) i en liten stad i vilda västern som plikttroget skyddat lokalbefolkningen under lång tid. En dag får han besked om att en nyss frigiven bandit är på väg till staden med sitt gäng. Denne vill hämnas på sheriffen som satt honom bakom lås och bom åtskilliga år tidigare. Stadsborna vägrar hjälpa sin sheriff. Han tvingas möta de laglösa ensam, men lyckas till slut skjuta ihjäl dem samtliga.

Filmen väckte starka reaktioner i sin samtid. Under 1950-talet erfor åtskilliga kulturarbetare, inte minst i Hollywood, att de fick stå ensamma när de kallades till utskottsförhör, anklagade för så kallad oamerikansk verksamhet. Parallellen var så påtaglig att även *High noon* kom att klassas som oamerikansk. Andra tolkningar är självklart möjliga. Med en psykoanalytiskt influerad läsning kan de laglösa ses som representanter för ett problematiskt förflutet. Den avgörande slutstriden blir till en terapeutisk process där de inblandade tvingas konfrontera och göra upp med undanträngda minnen.